

TANDHEELKUNDE EN TANDHEELKUNST IN DEN
LOOP DER TIJDEN

DOOR

A. A. H. HAMER

III

Het verlangen dezer tandtechnici, waaronder zonder twijfel bekwame, conscientieuse vaklieden waren, om een wettelijke bevoegdheid te krijgen, is alleszins begrijpelijk, en het is alweer hoogst merkwaardig te zien hoe ook in deze kleine wereld de geschiedenis zich steeds herhaalt.

Het is het gestadig streven om van onder af op een hoogere trap der maatschappelijke ladder te komen, dat weerstand wekt eenerzijds, anderzijds begunstigd wordt door machthebbers, hetzij uit overtuiging, onwetendheid of onverschilligheid.

Toen de in 1906 benoemde staatscommissie tot reorganisatie van het tandheelkundig onderwijs, in verband met de meerdere theoretische kennis en zwaardere examen-eischen, die werden voorgesteld, en in overeenstemming daarmee de titel „tandmeester” in dien van „tandarts” wenschte te vervangen, stuitte dit in de afdelingen der Tweede Kamer op veel verzet. Vooral omdat het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunde een request verzonden had aan de Tweede Kamer met verzoek de voorgestelde wetswijziging niet aan te nemen.

Het Hoofdbestuur meende dat de tandheelkunst zou moeten worden opgenomen in de reeks der speciaal beoefende onderdeelen der geneeskunst.

„Mocht evenwel onverhoopt de wetswijziging worden aangenomen, dan acht het H.B. het dringend noodig dat althans de naam „tandmeester” niet werd vervangen door die van „tandarts.”

Het was mij gelukt de belangstelling van het Tweede Kamer-lid Prof. G. A. van Hamel voor deze kwestie te winnen, die met zijn autoriteit de titel-wijziging wist te doen aannemen.

* * *

Ook de heekunde heeft deze periode doorgemaakt. De meer bekwame chirurgen, jaloersch op de achting, die de stand der wetenschappelijk gevormde artsen genoot, poogden door het stichten van corporaties hun positie te verbeteren. Zoo ontstonden de broederschappen der heekundigen, die geheel overeenkwamen met de gilden van andere „handwerkers”, zooals dat der „vrije steenhouwers” en het eerbare gilde der „speellieden”.

Van wanneer deze onderlinge aaneensluiting der Parijsche heekmeesters dateert is niet precies bekend, wèl, dat Jean Pitard of Pittardi, heekmeester van Lodewijk XI daar een vereeniging van heekmeesters stichtte, het college de St. Côme.

Prof. Haeser schrijft hierover :

„De chirurgen, die overeenkomstig de statuten van het gilde onderrigt van eenen „meester” genoten stonden echter voortdurend onder het opzicht der faculteit, waarvoor zij hunne examina als „magistri in Chirurgia” moesten afleggen, terwijl zij zelve wederom de barbiers, wien de kleine chirurgie werd overgelaten, examineerden. Het kon niet missen, of elk dezer lager geplaatste klassen moest er aanhoudend naar streven dezelfde regten als de hooger geplaatste te verkrijgen, zoodat de chirurgen naar de academische waardigheid van het Baccalaureat en Licentiaat, en de barbiers naar het verlot tot het volbrengen van alle heekundige kunstbewerkingen streefden.

Deze eergierigheid is gereedelijk te verklaren, dewijl de chirurgen, die gaandeweg voornamer en grooter heeren werden, het beneden hunne waardigheid achtten, zelve incisies te doen of beenbreuken en ontwrichtingen te behandelen, en dewijl er onder de barbiers mannen gevonden werden, die aan het Hof in groot aanzien stonden.”

Toen de chirurgen zich bij de geneeskundige faculteit over het optreden der barbiers beklagden, werd hun bescherming hunner rechten toegezegd op voorwaarde, dat zij zich de Latijnsche taal zouden eigen maken en aan strengere examen-eischen moesten voldoen, terwijl de faculteit zich met de interne aangelegenheden van het college der heekmeesters zou mogen bemoeien.

Deze bevredigende toestand werd in het begin der 18e eeuw verstoord, doordat de chirurgen steeds meer de interne geneeskunst

gingen uitoefenen. Om hen hiervoor te laten boeten, werd aan de barbiers toegestaan, bijzondere, in de Fransche taal gegeven voorlezingen over anatomie en chirurgie, bij te wonen en werd hen den titel „Barbier-chirurgien” verleend.

„Nadat men onophoudelijk getwist en gekrakeeld had, kwam in het jaar 1515 eene verzoening tusschen de drie partijen tot stand, waarbij aan de chirurgen het recht verleend werd om in de faculteit te worden opgenomen, terwijl deze wederom van hunnen kant aan de barbiers toestonden deelgenoot van hun college te worden, maar deze vrede hield niet lang stand.

Dezelfde twisten, steeds met verzoenen en nieuwe verschillen afwisselende, vielen ook in Mont-pellier en andere groote universiteitssteden voor.”

* * *

In Nederland waren de verhoudingen niet veel anders. Veel lezenswaardigs vindt men hierover in het boek van Dr. J. Banga uit Franeker: „Geschiedenis van de Geneeskunde en hare beoefenaren in Nederland”, 1868.

De chirurgijns en barbiers vormden tot in 1552 te Amsterdam één gilde met de trip- of klompenmakers!

Den 4en Mei 1552 werd hun echter een aparte gildebrief gegeven.

Dr. Banga schrijft o.a. over Wouter Schouten 1638—1704, die in 1658 te Amsterdam tot heelmester werd bevorderd en als onder-chirurgijn werd aangesteld op een der schepen van de Oost-Indische Compagnie.

In 1665 vestigde hij zich te Haarlem, waar hij jaren lang een *scheerwinkel* hield en aan huis leerlingen onderwees.

Hij kreeg een uitgebreide chirurgische praktijk en genoot de algemeene achting. Deze Schouten vermeldde, dat reeds vóór 1554 te Haarlem een chirurgijns-gilde bestond, samengesteld uit een deken, twee vinders, twee oud-vinders en een stads-doctor, die echter alléén over de theorie en niet over het hand-werk ondervroeg, want *de heeren doctoren van het Collegium Medicum verachtten de chirurgijns* en waren hen weinig behulpzaam in het onderwijs.

„Na eenige jaren tot het vinderschap verkoren te zijn,” zegt Dr. Banga, „zag hij hoe gebrekkig die proefnemers waren. Hij trachtte zulks te verbeteren door grondig onderwijs in de kunst, want dat was noodiger dan een groote hoop ijdele school-disputen en onnutte, tegen de ware bevinding strijdende, haarkloverijen.

Hij was zeer ingenomen met zijn vak, stelde het verre boven

de inwendige geneeskunst-oefening die meermaals omtrent innerlijke kwalen onzeker, duister en twijfelachtig is, waardoor veel verdeeldheid van gevoelens plaats had.

In 1687 werd door de vrij talrijke med. doctoren te Leeuwarden een Collegium Medicum opgericht, *waarvan chirurgijns uitgesloten waren.*

Dr. Banga schrijft ook uitvoerig over den chirurgijn Tilsingh, die in 1702 tot scheepsheelmeester en in 1711 te Amsterdam tot meester-chirurgijn bevorderd werd.

Toen in 1728 de beroemde Frederik Ruysch, die in Amsterdam de ontleedkunde doceerde, de vergaderingen van het heelmeeesters-gilde niet meer kon bijwonen, ontstonden vele verkeerdheden en misbruiken bij het examineeren en het toelaten in het gilde.

Men verkocht het lidmaatschap aan barbiers, die niet in staat waren aan de examen-eischen te voldoen. Zoo werden er een 50-tal barbiers in het gilde opgenomen die wel-is-waar alleen mochten scheeren en aderlaten, maar die niet-te-min de heekundige praktijk uitoefenden.

In 1730 wees Tilsingh op deze ergerlijke toestanden en schreef zijn: „De verdonkerde heekunst der Amsterdammers”, waarin hij aandringt op beter onderwijs in de heekunde.

In 1731 werd hij overman van het gilde en beklaagde zich over deze misbruiken bij Burgemeesteren, die de oude overmannen afzetten en Tilsingh als deken van het gilde benoemde met nieuwe overmannen.

Vooraf in 1734 toonden de *med. doctoren zich zeer vijandig tegen de heelmeeesters.*

Er waren in Amsterdam ongeveer 270 heelmeeesters, die niet alleen de heel- maar in vele gevallen ook de geneeskunst uitoefenden.

Behalve de gildebreeders waren er afzonderlijke oog-, tand-, vilt-, kanker-, pok- en breukmeesters en steensnijders uit Engeland, Frankrijk, Duitschland of elders overgekomen. Deze mochten hun kunst uitoefenen, maar moesten eerst bij het gilde examen doen.

Ook met de verloskunde, wanneer er in moeilijke gevallen kunsthulp vereischt werd, was het droevig gesteld.

In 1746 werd aan Burgemeesteren een verzoekschrift gericht van het Collegium Medicum onderteekend door Willem Roell, hoogleeraar in de ontleed- en heekunde te Amsterdam, met verzoek allen heelmeeesters de uitoefening der verloskunde te verbieden, waarop een algemeen verbod volgde.

Van hun kant protesteerden de heelmeeesters onder Tilsingh

tegen het aderalaten en het verrichten van heilkundige behandelingen der geneesheeren.

In 1749 werd het examineeren van vroedmeesters, onder zekere bepalingen dan ook weer aan het chirurgijns-gilde opgedragen en ordonneerden Burgemeesteren :

„dat niemand, wie hij ook zij, hetzij med. doctor, apotheker of andere, de kunst van de chirurgie zoude mogen exerceeren, publiek of privaat, zonder alvorens de proeve, bij vroegere keuren bepaald, volkomen volbracht te hebben en bij overlieden van het chirurgijns-gild als gildebroeder te zijn geadmittleerd op baete, vroeger vastgesteld.”

Dr. Banga geeft geen dorre opsomming van den hem uit oude kronieken en geschied-boeken bekende Nederlandsche geneeskundigen, maar geeft daarbij zijn persoonlijke beschouwingen over personen en toestanden. Zoo zegt hij o.a. deze wijze woorden :

„Hoe zonderling! Wat is en blijft steeds de ingenomenheid met eigene ingebeeelde wijsheid een struikelblok voor den kortsigtigen mensch, die heden meent, voor wetenschap en maatschappij de doeltreffendste maatregelen uitgedacht te hebben, doch morgen reeds de jammerlijke gevolgen van zijn dwazen hoogmoed ziet.”

Dit zou als leitmotief voor de geschiedenis der tandheilkunst kunnen dienen.

Het is eigenlijk vanzelfsprekend dat zoowel de oogheilkunde als de heilkunde ongeveer dezelfde ontwikkelingsgang hebben moeten doormaken als de tandheilkunde; steeds datzelfde onweerstaanbare streven naar meerdere kennis en grootere volmaaktheid, waarbij niet altijd de juiste weg gevolgd wordt.

Doch men bedenke, dat elke verbetering van onderwijs en wetgeving voor alle leden der medische familie ten slotte de menscheid ten goede komt, dat verzachten, genezen hun levensdoel, voorkomen van ziekte hun hoogste ideaal is.

En zij die aan mechano-pathie sukkelen, die ingesteld zijn op efficiency, zullen moeten erkennen dat zoolang er nog één menschelijke werkkracht in fabriek of kantoor noodig is, kleine kwalen, hoofdpijn, kiespijn, oorpijn storend werken: verlies beteekent.

* * *

Erziehung giebt dem Menschen nichts, was er nicht auch aus sich selbst haben könnte; Sie giebt ihm das, was er aus sich selber haben könnte, nur geschwinder und leichter.
Goethe.

Wanneer de jeugdige student het goed geoutilleerde tandheilkundig Instituut der Rijks-Universiteit te Utrecht voor het eerst

binnentreedt, waar een staf van 5 lectoren, 30 assistenten, 3 technikers, benevens nog enkele leden der medische faculteit een 500-tal leergierigen zullen inleiden in wetenschap en kunst van het door hun gekozen beroep, zal hij zich moeilijk kunnen indenken dat een 40 jaren geleden in Nederland geen onderwijs in de tandheelkunde werd gegeven.

En hij, die op het einde van zijn levensdagen, strijdensmoede, dit alles overdenkt, kan met vreugde en voldoening terugzien dat, in zoo'n korte spanne tijds zoo'n geweldige evolutie mogelijk is geweest.

En toch... Dr. Banga's woorden laten me niet los. Waren dit, wat wij ¹⁾ doorgedreven hebben „voor wetenschap en maatschappij wel de doeltreffendste maatregelen?”

Voor de wetenschap zeer zeker *niet*; voor de maatschappij *op dat tijdstip* waarschijnlijk *wèl*.

Steeds zal het onderwijs voor den a.s. tandarts een compromis moeten zijn tusschen het leeren beheerschen van de zoo speciale fijne techniek en het bijbrengen eener grondige wetenschappelijke kennis.

Maar de praktiseerende tandarts werkt op den levenden mensch, grijpt in, in den toestand zijner organen, oefent invloed uit op zijne gezondheid, waarvan werkkracht en werklust afhangt. Zulk een technicus moet een opleiding hebben analoog aan die van den arts, en, voor zoover die uitvoerbaar is, in geestelijke wisselwerking met hem. Dan zal de geest der geneeskunde tot hem doordringen en de ernstige, humane zin, die niet door de techniek, maar wel door de beschouwing van den mensch wordt aangekweekt, hem eigen worden.

Dit is van het allergrootste gewicht voor den tandarts.

Nu de ontwikkeling der tandheelkunde wegens de belangrijkheid der parodontale aandoeningen en de nieuwe gezichtspunten omtrent prophylaxis der tandcaries zich meer en meer in medische richting beweegt, wordt de vraag weer actueel of een volledige

¹⁾ Dit „wij” zal insiders en aandachtige lezers zeer inconsequent voorkomen. Het Ned. Tandheelkundig Genootschap had een speciale commissie voor onderwijs-belangen, die evenals Prof. Burger eene wetswijziging voorstond, zooals die in 1913 gekomen is.

Als lid-secretaris van de Staatscommissie meende ik echter, evenals mijn medelid Klinkhamer, dat een gelijkloidend rapport gewenscht was, zoodat we met den voorzitter Prof. Zwaardemaker en de leden Dr. Dentz en Grevers het rapport, dat een andere opleiding voorstelde (waarvan later) onderteekenden.

Voor vakliteratuur Tijdschrift v. Tandheelk., afl. 6—1915, afl. 3—1921, afl. 2—1924 en afl. 11—1927.

arts-opleiding voor den tandarts niet even noodzakelijk zou wezen als voor den oogarts.

Later zal ik trachten aan te toonen waarom dit, voor dit ultraspecialisme, zoowel uit utiliteitsgronden als om principieele redenen ongewenscht is.

* * *

Reeds in 1916¹⁾ wees ik er op dat het vullen van tanden, hoe nuttig en noodzakelijk ook, eigenlijk een symptomatische behandeling is, en dat we er ons op moeten toelagen de oorzaken van het tandbederf beter te leeren kennen en trachten die te voorkomen of althans te beperken.

Men kon eerst van tand-*heel*-kunde spreken, toen een conserveerende behandelings-methode in zwang kwam. Al zeer vroeg beseftte men, hoe gewenscht het was het menschelijke gebit intact te houden en probeerde daarom tanden, die pijn veroorzaakten, met allerlei middelen te behandelen, inplaats van ze uit te trekken.

Van het eigenlijke vullen van tanden wordt, naar alle waarschijnlijkheid het eerst gewag gemaakt door een Arabische geneeskundige.

De Grieksche en Romeinsche artsen gingen wel is waar ook niet gaarne tot extractie over, maar het is vooral door de Arabische geneesheeren, die in 't algemeen tegen bloedig ingrijpen gekant waren, dat we de eerste pogingen tot conserveerende behandeling meer uitvoerig leeren kennen.

Zoo schreef Abu Bekr Muhammed ben Zacarja er Rhazi, kortweg Rhazes genoemd (ongeveer 850 in Perzië geboren) verschillende geneeskundige werken, waarin hij ook aan de tanden veel aandacht wijdde.

Hij gaf den raad eerst dan tot extractie over te gaan, als alle andere middelen om den pijn weg te nemen faalden en hij vulde de tanden met een „cement”, een mengsel van mastic en aluin.

Johannes Arculanus, professor in de geneeskunde te Bologne, later te Padua (\pm 1480) schreef een commentaar op het beoemde medische werk van Rhazes.

Behalve de hoogst merkwaardige en juiste opmerking van Arculanus, dat men in tanden, hoewel volkomen normaal, soms hevige pijn kan hebben, tengevolge van een „slechte constitutie”, is hij de eerste schrijver, die zich uitlaat over het vullen van tanden met goudblad, hoewel het waarschijnlijk is, dat dit reeds veel vroeger door de Arabieren gedaan werd.

¹⁾ Openingsrede voor de 3e jaarvergadering der N. M. t. B. t. T. te Groningen.

Ook is het moeilijk precies te weten te komen door wie en wanneer lood het eerst gebruikt werd om tanden te vullen. Dat dit gebeurde is echter zeker, vandaar de term „plombeeren”.

Fabricius ab aquapendenti (1537—1619), een beroemd ana-toom en chirurg, schreef verschillende werken over chirurgie, waarin ook de mond- en tandziekten behandeld worden en waaruit men een duidelijk inzicht krijgt hoe het met de tandheelkunst op het einde der 16e eeuw gesteld was. Hij maakt ook melding van het opvullen van carieuze tanden met lood en goud, maar hoogst interessant is het te lezen, dat hij vóór het opvullen, in de holte, door middel van een dun zilver buisje een druppel zwavelzuur liet vallen en deze daarna met een gloeiend instrumentje uitbrandt.

Dit cauteriseeren en desinfecteeren toont alweer hoe de practijk de wetenschap, die het „waarom” leert, dikwijls is voorgeweest.

Hoewel niet bepaald betrekking hebbende op een conserveerende behandeling, schreef een medicus uit Alkmaar, Peter Foreest (1522—1597) veel wetenswaardig over mond en tanden.

Johan Heurn of Heurnius van Utrecht (1543—1601) behandelt in zijn boek over ziekten van oogen, ooren, neus, mond en tanden, de tandziekten en de genezing daarvan uitvoerig.

Al is dit boek meer een complicatie van hetgeen reeds vroeger beschreven werd, zoo mag men de beteekenis hiervan niet onderschatten. Zijn wijze raadgeving: „dat zij die aan kiespijn lijden niet gedachtenloos naar een kiezentrekker moeten gaan, maar naar een dokter, die de pijn geneest in verband met de kwaal waardoor deze veroorzaakt wordt,” was en is zeker niet overbodig.

Met Antoni van Leeuwenhoek (1632—1723) wordt een nieuw tijdperk ingeluid.

Wij vermeldden reeds zijn ontdekking van de micro-organismen in de mondholte, maar tevens legde hij de grondslag voor de weefselleer.

Voor de tanden had Leeuwenhoek groote belangstelling en zijn mikroskoop onthulde hem vele bijzonderheden daarvan. Zoo maakte hij melding van de capillaire samenstelling van het tandbeen, waarin holle „pijpijens” voorkomen 600 à 700 maal dunner dan een haar van de baard. Hij beschrijft verder de tandpulpa met haar vele bloedvaten en zenuwen, de dentine vormende cellen aan de oppervlakte en nog andere bijzonderheden.

De eerste, die uitsluitend de tandheelkunde als wetenschap en kunst beoefende, was Pierre Fauchard (1690—1761) met recht, door de geheele wereld, de vader der tandheelkunde genoemd.

Hij was de eerste, die een volledig handboek schreef, waarin alle onderdeelen der tandheelkunde behandeld worden, een uitvoerig werk in twee deelen, 863 pagina's.¹⁾

Zooals reeds vermeld, waren er in Frankrijk behalve de chirurgen en de totaal ongeschoolde kiezentrekkers, reeds vóór Fauchard een soort dentisten „Experts pour les Dents”, die nà 1700 een speciaal examen moesten afleggen, om de tandheelkunst te mogen uitoefenen.

Pierre Fauchard nu was de eerste representatieve figuur van de aparte tandheelkundige stand.

Zijn beroemd boek, dat door de bekendste geneeskundigen en anatomen ten zeerste geprezen werd, heeft, evenals zijn praktisch werk en zijn persoonlijkheid, het meest bijgedragen tot een hooger aanzien van de tandheelkunst in Frankrijk.

En is niet herhaaldelijk gebleken dat de waardigheid en het aanzien van iemand niet zoo zeer bepaald wordt door het ambt, dat hij bekleedt of het beroep, dat hij uitoefent, maar omgekeerd een sterke, algemeen geachte persoonlijkheid zijn stempel drukt op het ambt of beroep, waaraan hij zijn krachten wijdt.

En dit is een der grootste verdiensten geweest van Fauchard.

Nà hem kwam de tandheelkunde in Frankrijk tot groote bloei en onder de Parijsche tandartsen waren er, die zich in het vertrouwen van verschillende gekroonde hoofden van Europa konden verheugen.

Door de Fransche immigranten, vooral door de militaire artsen, die het leger van Lafayette in 1776 vergezelden, werd de tandheelkunst in Amerika overgeplant, waar deze zich later tot zoo'n ongekende hoogte zou ontwikkelen.

¹⁾ Le Chirurgien Dentiste, Paris 1728, waarvan later nog 2 herdrukken verschenen en een vertaling in het Duitsch.